GÖRSEL SANATLARDA RASTLANTI VE YARATIMA ETKİSİ

Mustafa Cevat ATALAY[1], Sevtap KANAT [2]

ÖZ

Bu araştırmada görsel sanatlarda rastlantının, yaratıma etkisi ve süreçlerine odaklanılmıştır. Sanatçılar, rastlantıyı, görsel sanatların yaratım safhalarında etkili bir şekilde çeşitli yöntemlerle kompozisyonlarının biçimlendirmesinde yararlanmaktadırlar uygulamışlardır. Sanatçılar, yapıt oluşturma süreçlerin de birçok farklı nedenle rastlantıyı- tesadüfü, düzensizliği özgünlük ve yaratıcılık için tercih etmektedirler. Rastlantıyı bir yaratım elemanı olarak kullanan sanatçılar için rastlantı, yaratıcı ve istendik bir kurgu elemanıdır. Rastlantı ile bulunan çeşitli sanatsal biçimler yaratıcı ve devingen bir unsur olarak sanatçılar için yeni etkileşimsel bir eylemle hareket noktaları da oluşturmaktadır. Rastlantının çoğu zaman açıklanamayan bu kuraldışı yaratım sürecine girme durumu birçok sanatçı tarafından deneyimlenmiştir. Bunun yanında rastlantıyı doğrudan sanat işlerinde bir virtüöz olarak kullanan sanatçılarda vardır ve beklenilenin daha ötesinde yaratıcı ve yenilikçi süreçler yaratmışlardır. Fakat Rastlantıyı eserlerinde bir kurgu elemanı olarak kullanan sanatçılardan bazıları ise, düzensizlik ve kontrol dışılığın yapıtlara tümüyle hakim olmasından yana değillerdir. Bu kavramın Görsel sanat yapıtlarının yaratım sürecine etkisi üzerine çok fazla tartışma bulunmakta ve bu tartışma özellikle de birçok bilinmezin olduğu bir tartışmadır. Sanatçı deneyimlemelerini gözleyip, incelemek rastlantının sanat eserlerine yaratım alanlarına ne ölçüde etkili olduğu konusunda bizi bir miktar aydınlatabilir. Bu araştırmada Yöntem olarak, literatür taraması, gözlem, görüşme ve resimsel analiz yöntemi tercih edilmiştir. Araştırmanın birinci bölümünde rastlantı tarihsel, felsefi ve sanatçı yapıtları üzerinden sınırlandırılarak değerlendirilmiştir, Araştırmanın deneysel kısmı olan ikinci bölümünde rastlantı ile üretilen resimler değerlendirilmiştir. Araştırma örneklemi Yükseköğretimde sanat eğitimi alan üç öğrencidir. Katılımcılar bir dakikalık sürede müzik eşliğinde önceden hazırlanmış rastlantısal lekeler ve çizgilerin olduğu 40 çalışma kâğıdı üzerinde çini mürekkebi ve fırça ile iş üretmişlerdir. Sonuç olarak, ilgili literatüre göre, sanatçıların özellikle modern sanat yapıtlarında çoğunlukla rastlantıyı, yaratımın içsel ve biçimsel önemli bir aracı olarak gördükleri ancak etkinin yapıtlarına hakim olmasından yana olmadıkları da söylenebilir. Uygulamaya katılan katılımcıların yapım süreçleri ve rastlantıdan yararlanılarak tamamlanmış işlere odaklanıldığında, katılımcıların, biçimleri kişisel olarak yorumlayıp kendi yaşantıları ile ilişkilendirdikleri gözlenmiş ve bağlantılı olarak çalışmalarında, yeni kurgular yaptıkları, ayrıca tanımsız keskin hatlı rastlantı konturları yorumlamalarında önceki biçimi değiştirmek yerine ona uygun çizim ve boyamaları tercih ettikleri görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Rastlantı, Görsel Sanatlar, Sanatçı, Yaratım

[1] Doç. Dr. Namık kemal Üniversitesi, Güzel Sanatlar, Tasarım, Mimarlık Fakültesi, Resim Bölümü, otantikresim(at)nku.edu.tr
[2] Yrd. Doç. Dr. İnönü Üniversitesi, Güzel Sanatlar ve Tasarım Fakültesi, Grafik Tasarım Bölümü, sevtap.kanat(at)inonu.edu.tr

COINCIDENCE AND ITS EFFECTS ON CREATING IN THE CONTEXT OF VISUAL ARTS

ABSTRACT

In this research, the concept of coincidence and its effects on the process of creation in visual arts was focussed on. Visual artists take advantage of coincidence during the process of creating their compositions in many ways effectively. They prefer exploiting coincidence and irregularity for many reasons fort he purpose of originality and creativity. The concept of coincidence is a creative and desired component of fiction for the visual artists that prefer it. Various artistic forms that occur by means of coincidence generate new starting points by interactional movements for artists as a dynamic and creative component. This exceptional creative circumstance of coincidence was experienced by numerous artists. Furthermore, some visual artist make use of coincidence directly in their artworks as virtuoso and they created originative and reformist works even beyond the expectations. On the other hand, some of the artists that make use of coincidence are not advocate of complete domination of irregularity and lack of control on their works. There are several discussions on our concept and its effects on the process of artistic creativity and still there are many obscurities. Observation and examination of experimentations of artists can somewhat brighten us in point of effect caliber of coincidence on artworks. In this research, literature review, observation, interview and pictorial analysis was preferred as method. In the first part of the research, the concept of coincidence was evaluated by means of limiting on work of arts of painters, history and philosophy. In the second part that generates the empirical section of the research, some paintings which were produced by means of coincidence were considered. Samples of the research are three students that get fine arts education. This participants produced artworks with accompany of music for a minute by painting brush and indian ink on fourty work sheets that were preconditioned by means of coincidental stains and lines. As a result, it can be said that visual artists generally consider the concept of coincidence as an important component of inner and formal creation especially on their modern artworks but they are not supporter of total domination of coincidence. It was observed that the participants correlated the coincidental forms with their own inner life and accordingly they created new fictions on artworks, besides, they preferred adaptable drawings and colouring instead of changing the first form when they commenting clear-cut and undefined contour lines.

Keywords: Coincidence, Visual Arts, Artist, Creation.

Atalay, M. C. ve Kanat, S." Görsel Sanatlarda Rastlantı Ve Yaratıma Etkisi". *idil* 6.39 (2017): 3475-3502.

Atalay, M. C. ve Kanat, S. (2017). Görsel Sanatlarda Rastlantı Ve Yaratıma Etkisi. *idil,* 6 (39), s.3475-3502.

1.1. GİRİŞ

Rastlantı kavramı sanat, bilim, felsefe bakımından sürekli tartışılan ve tartışmaya devam edilecek kavramlardan biridir. Herhangi bir olayda rastlantının olması onun kestirilemez olmasındandır. Rastlantıda bir sonucun belirsizliği durumu vardır. Türk Dil Kurumuna göre, Rastlantı şöyle tanımlanmaktadır. "Bilgiye, isteğe, kurala veya belli bir sebebe dayanmaksızın oluveren karşılaşma. " "… Önceden kesin biçimde planlanmamış bir sanatsal eylem sonucu üretilen yapıtı niteleyen sıfat…" (Sözen & Tanyeli, 1999: 199). Rastlantı ve zorunluluk birbirine karıştırılan iki kavramdır. Fakat bu kavramlar aslında birbirine taban tabana zıt şeylerdir. Bunun nedeni zorunluluk kavramının açık-seçik olmasına karşılık, rastlantı kavramının aynı derecede belirsiz ve göreli olmasıdır.

> "Vapurda ya da otobüste bir insan bana çarpıyor; bu çarpışma rastlantıdır… Öte yandan yazı ya da turanın çıkması niyetiyle bir parayı havaya atıyorum. Burada yazı ya da turadan birinin çıkmasını istiyorum. Fakat yazı veya turadan birisinin çıkmasında benim hiçbir etkim yoktur. Bu anlamda rastlantı bilinmeyen ve önceden kestirilemeyen demektir. " (Mengüşoğlu, 2008: 138)

bu iki kavramın birbirine karıştırılması kadar sık rastlanan başka bir olay da yoktur. Rastlantı ve zorunluk kavramında tartışılan bir durum vardır. Dahası rastlantıların olma şekline göre durum da değişiklik gösterebilmektedir. "*Yolda yürüyen bir adamın kafasına bir kiremit düştüğünde, bu olaya bir rastlantının sonucu olarak bakılır (*Lange, 1990: 9) Dolayısıyla rastlantının problematiği içinde ikinci bir durum olarak olaya maruz kalma belirli bir duruma tabi kalma zorunlu bir durum altında gerçekleşen belirli bir rastlantıya gönderme yapmaktadır. Lange, (1990: 9)'e göre, doğal koşullarla oluşan kiremit düşme durumu, tesadüfen oradan geçen bir kişinin başına düşmesiyle rastlantı durumu ortaya çıkmaktadır.

Rastlantısının en azından belirli bir derece de ölçülemez olması onun varlığının tartışılmasını gerektirmez. Rastlantıya ölçülebilir bir yaklaşım geliştirmekle bizim onda zorunluluk yasaları ile daha fazla inceleyebilmemize olanaklı hale getirir. Bunun yanında rastlantının öngörülemeyen durumu onu zorunluluktan ayrı bir noktaya taşımaktadır. Zorunluluk belirli nedensellik ilkelerine dayanır. Bu nedenle onu değerlendirmek, anlamak bizim için daha anlaşılabilir bir nedensellik taşır.

> "Öte yandan bir üçgenin açılarının toplamının 180 derece olduğunu söylersem, bu bir zorunluluk gösterir… Bu örneklerde yalnız yazı ve tura örneğindeki rastlantı ontik bir

> modalitedir. Çünkü burada ontik bakımdan belirlenmeyen bir olay, ya da real olarak temellendirilmeyen, zorunlu olmayan bir olay söz konusudur " (Mengüşoğlu, 2008: 138).

17. Yüzyıl tartışmalarında öngörülemeyen olaylar ve rasgele olaylar arasında ayrım yapılmıştır. Rastlantının yinelemeyen ön yargısız ve düzensizliği bilimdeki nedensellikle belirli bir çatışma halindendir. Şans ve zorunluluk kavramlarının birçok farklı disiplin tarafından incelenmesi devam edilecektir. Deney bizim sonuçlarını görerek tekrar edebileceğimiz bir eylemdir. Rastlantının deneyle tekrar edilebilmesi Aristo'ya göre, mümkün görünmemektedir. Aristo rastlantıyı bir tür "deneysizlik" olarak kabul ederek,*"İnsanlar, bilim ve sanata deney aracılığıyla ulaşırlar. . . Deney sanatı, deneysizlik ise rastlantıyı yaratmıştır. "*(Aristoteles, 981 akt: Bozkurt, 2000: 103) ifadesini kullanmıştır. Bunun yanında varsayımları kanıtlamak için deney ortamı modern bilim için bir zorunluluktur. Modern bilimde bir çok faydalı ilaç ve buluş, bazı tesadüf-rastlantılarla bulunmuştur. "Kabul edilen ve determinizme rağmen geçtiğimiz yüzyıl içinde rastlantı ve belirsizlik bilimdeki birçok yeniliği de tetiklemiş ya da ortaya çıkmasına neden olmuştur (Hançerlioğlu, 1993: 443).

1.2. Görsel Sanatlar ve Rastlantı

Rastlantı ile Zorunluluk-nedensellik görsel sanatlarda iki zıt kutuptur. Rastlantı sanat evreninde üretilen yapıtların çoğunda bir şekilde dile gelmiştir. Modern sanatla birlikte sanatçının yaratım süreçlerinde daha fazla ifade alanı kazandığını söyleyebiliriz.

Sanat ve rastlantı üzerinden bir araştırma çalışmasında makale çerçevesinde problem halindedir.

1.2.1.Görsel Sanatlarda Rastlantı üzerinden makale çerçevesinde gelişen sorular.

- Görsel sanatlarda rastlantı deneyimi sanat tarihine göre farklı şekilde yorumlanmış mıdır?
- Rastlantı-tesadüf Sanat yapıtına yansıtılırken sanatçılar hangi tezleri savunmaktadır?
- Sanatçıların rastlantı görüntüleri yorumlama sürecinin duyguları ile ne kadar ilişkisi bulunmaktadır?
- Oyunla rastlantı arasında nasıl bir ilişki vardır? Rastlantının estetik işlevi nedir?
- Rastlantı süreçleri sanatta özgür bir yaratım sağlayabilir mi?
- *Katılımcılara uygulanan deney üzerinden makale çerçevesinde gelişen sorular.*
- Araştırma sürecine katılan adaylarda deneysel işleme süreçlerinde eş zamanlılık ve kurgulama ne ölçüde etkilidir?

- Hazırlanan kâğıt işlerdeki ritmin katılımcılar için bir değeri var mıdır?
- Rastlantı ile üretilen işler katılımcılar için gerçekten yaratıcı imkânlar tanıdı mı?

Araştırma makalesi içinde yer alan sorular çok daha fazla genişletip detaylandırılabilir. Rastlantının yaratıcılığa etkisi, estetik yapısı, rastlantının sanatçı tarafından kullanılma miktarı ve tercihi, rastlantı kavramının tartışılabileceği farklı problemlerdir.

Literatür bakımından rastlantı sanatçılar, eleştirmenler tarafından tartışılan konular arasında ve güncelliğini korumaktadır. Çok çeşitli kültürlere göre sanat yapıtlarında, rastlantısal eylemin tanımı ve kullanım tercihleri bazı farklı ayrıntılarda da şekillenmektedir. Başlangıç olarak, Batı ile Doğu uygarlığının sanat yapıtlarında rastlantıyı kullanma yönünde tekniğe ve malzemeye bağlı olarak farklı yorum ve kabullerin olduğunu söyleyebiliriz.

Doğu uygarlığının mistik kültürel yapısı ve diğer folklorik çerçevesi içinde rastlantı sanat yapıtlarında özel bir anlam taşımaktadır. Doğunun bu araştırmacı ve tesadüfe anlam ve değer yüklemesinin nedenleri arasında birçok etken bulunmaktadır. Bu etkenler doğanın yorumlanması, coğrafya, büyü, din ve folklorik yaklaşım nedeni ile dar bir çerçeve de açıklanabilir. Bunun yanında doğaya öykünme ve doğadaki canlı cansız insan dışındaki bütün nesne ve hayvanlara değer yüklemesi de önemlidir.

Örneğin Çinliler için vazolarında renk değişikliğine uğrayacağı bilinmesine ve fırınlama esnasında kontrol imkânı zor olmasına rağmen bakır oksidi fraklı renkler için özel bir imkan sağlamıştır. "... Beyazdan başlayıp, en canlı kırmızıya, maviye, siyaha varan bütün renkleri edinebilirlerdi. Ayrıca, kimi zaman, renk karışımları ve en beklenmedik, en güzel leke dağılımları da elde ediliyordu. Hesaplanmış hiçbir renk bileşimi, böyle bir güzelliği sağlayamaz, çünkü bu, hesaba kitaba dayanan kurucu yaratışın dışında yer almaktadır " (Markov, 1999: 153). Doğaya bu türden metafizik ve mistik öykünme aslında tekrarlanmayan bir özel "yaratım" ve biriciklik sağlamaktadır.

> "... kalıplar asla tekrarlanmazlar. Belirsiz çatlaklar, damlar, yanıp sönme, lekeler ve çizgiler biçiminde yaratıcı hareketin içine bir şans aracı getirerek, Çin çömlekçisi Tao'nun ebedi süreçleri ile diyaloga girdi ve küçük öznel yaratmalarına gölgesini yaşattı" (Bogle, A. , 1981).

Bununla beraber yapılan işlerde hayat felsefesi olarak Tao düşüncesinin, doğaya ve yaşama saygının bir sentezini görmek istedikleri söylenebilir.

Klasik Yunanistan da birçok farklı disiplinde eserler ortaya çıkmıştır. Bunlar tıp retorik, mimari, resim ve diyalektik gibi başlıklarla sıralanabilir. Rastlantı Antik Yunanistan'da yeni bir kavram değildir. Örneğin, şans faktörü Homeros'un İlyada'sın da dillendirip açıklanmıştır. Yunan döneminde Sanat kavramı, rastlantı ile genellikle bir araya getirilmemeye çalışılmıştır. "Empodekles, sevgi şeyleri karıştırmayı sürdürdükçe, bu parçalar tamamen gelişigüzel bir tarzda birleşir: " bu şeyler her biri rastlantıyla birbirine eklendi ve sürekli olarak bunlardan başka birçok şey ortaya çıktı " (Jones, 2006: 45). Bunun yanında farklı düşünen filozoflar da vardır. Özellikle doğa üzerinden yorumlanan felsefe diyaloglarında doğanın oluşumunda şans-rastlantı faktörünün etkisi hissedilmektedir. Aristoteles, Lucretius, Philostratus ve diğerleriyle birlikte bulutlarda şekillenen görüntüleri tartışmışlardır. "Fakat Yunan görüşüne göre, hâlihazırda cereyan eden olaylar alanı içerisinde bile, akıldışı olan, hiçbir tarihsel açıklaması verilemeyecek pek çok şey vardı. Aristoteles, olayların nedenselliğinde rastlantının önemli bir rol oynadığına inanıyor ve Thukydides de bu kanıyı paylaşıyordu (Jones, 2006: 215).

Şans faktörünün Batı Sanatı için, antik ve ortaçağ resimlerinde daha çok düzenliliğin ve zorunluluğun altında üretilen yapıtlar gözlendiğinden, Rastlantının sonraki tarihsel dönemlere göre daha az olduğunu ve ihmal edildiğini söyleyebiliriz. "Modern Sanat öncesinde görülmeyen bir tutumdur" (Sözen & Tanyeli, 1999: 199).

Özellikle Din Filozoflarında yaklaşımı ile Rastlantı göz ardı edilerek, Tanrısal inanç ve amaçta herhangi bir rastlantının olamayacağı savunulmuştur. "…tersine, tanrısal öngörüye inanan Augustinus için hiç bir şey rastlantı eseri olup bitmiyordu. Augustinus'un tarihsel nedensellik konusunda verdiği fiilî açıklama değersiz olsa da, onda bulunan tanrısal amaç duygusu, onu her şeyde birlik ve yön bulunduğuna inanmaya götürdü. Ona göre, insanın tarihi anlamlı bir amaca doğru açılım kazanan bir dramaydı, yoksa, "hiçbir şeye işaret etmeyen gürültü patırtı ve kudurganlık değil" (Jones, 2006: 215).

1.3. Rönesans ve Rastlantı

Rönesans hayal gücünün kişisel durumu ve hümanizmanın önemli hale gelmeğe başladığı bir çağ olarak, sanatçılar için rastlantı öğesinin daha fazla önemli olmaya başladığı dönem olarak görülebilir. Sanatsal hayal gücünün doğurganlığı Rönesans'ın vitrinidir. Leonardo'nun lekeleri, bulutlar üzerine çalışmaları, bazı kompozisyonları is makinası kullanarak kurgulaması ve desenlerinde de görülen rastlantı faktörünün etkileri önemlidir. "Sanatçının resmini yansıttığı özgün biçimin doğrudan bu amaçla yaratılmış ya da rastlantı sonucu bulunmuş olması, büyük bir önem taşımamaktadır (Ona göre resimde) Önemli tek nokta, sanatçının sonunda bu biçiminden ne elde ettiğidir. Leonardo, bu noktayı sürekli vurgulamıştır" (Gombrich., 1992: 188).

Rastlantının İlhamı ile sanat yapıtına yaratıcılığını yansıtan Leonardo rastlantının önemini bizzat dillendirerek bazen durup ilham verici rastlantısal görüntülere bakılması gerektiğini söylemiştir. Leonardo şans görüntülere önem verdiğinden pasajlarında bu konuyu aktarmaya çalışmıştır. Ona göre rastlantı özel bir dil kazandırarak sanatçı için kendine özgü sınırsız bir mecradır. "... Leonardo'nun ve Cozens'in yaptıklarına benzer biçimde, dilinin alanını genişletmesinde yardımcı bir müttefik de sayabilir. İzler çevre, olaya katılım isteği arttığı ölçüde sanatçının başlangıçtaki yönelimine aldırmaz olur" (Gombrich, 1992: 343) .

İngiliz desen-çizim ustası Cozens'in (tablo: 4) yapıtları rastlantının yapıttaki yerini görebilmemiz için önemlidir. Rastlantıyı o dönemde deneyimleyen sanatçılardan birisi olarak şans görüntülerine ilham kaynağı olmuştur. Alexander Cozens mürekkep lekelerinden manzara oluşturma tekniğini "geliştirmiştir". Sürrealist işler gibi görülen Cozens'in yapıtları Leonardo'nun kullandığı şans görüntüleri üzerine yazdığı bir kaç pasajla daha da önemli bir hale gelmiştir (Powell, 2017).

Sanatçı, bununla da yetinmeyerek bir talimat kılavuzunu da yayınlamıştır. Lekelerin geliştirilmesi ve düzenlemesi ile yaratılan işlerdir kitabın içeriği. Kitabını Peyzajın özgün kompozisyonlarında yardıma yönelik yeni bir yöntem buluşu olarak tanımlamıştır (www. britannica. com).

1.4. Modern Sanat ve Rastlantı

Modern Resim kuramları ve çağdaş sanatta rastlantı her zaman önemli bir yaratım sahasına giriş ve buluş yöntemi olarak benimsendiği görülmektedir.

Modernizmle birlikte Görsel Sanatlarda bilindiği gibi radikal değişlikler meydana gelmiş, insanların yaşam şekillerinin değişmesi, üretim biçimlerinin değişmesi sanat eserlerinde de birçok farklı ekolün ortaya çıkmasına neden olmuştur. Rastlantı faktörünün önemli hale gelmesi modernizmle birlikte ortaya çıkan düzenlilik kavramının sanat eserlerinde bir düzensizlik arayışı olarak ortaya çıkması nedeniyle olabilir. Rastgele olan yapının tarafsız, belirsiz olması klasik planlama düzenleme ve biçimlendirme yerine deneysel bir yere kendini bırakmışlığı gözlemlenmektedir.

Rastlantının kurguya hakim olduğu bir iş üretme fikri bilindiği kadarıyla yüzyılın başında Lewis Carroll, Marcel Duchamp ve Tristan Tzara tarafından ortaya atıldı. Dadaizm akımı kapsamında yapılan işlerde de bu tür arayışlar çok önemlidir. Sanatçılar klasik sanatın onlara göre sıradanlığını, aristokratlığını, elitliğine olan öfkelerini dile getirmek için tamamen rastlantıya dair yapıtlar üretmişlerdir. "Max Ernst ve Jean Arp gibi profesyonel birer ressam olan Dadaistler de Dadaizmi en yeni

deney — Kübizmden kaçış yolu— olarak görmüşler, onu hiçbir zaman nihilist biçimde sanatın sonu olarak görmediklerini, sanat yapmanın başka bir yöntemi olarak gördüklerini söylemişlerdir ” (Kuspit, 2006: 83).

1910’ lar da dada hareketi büyük ölçüde kavramsal bir zemine oturmuştu. Bu sanatçılar yapıtları oluştururken rastlantı unsurunun yaratım sürecine dahil olmasını ve hatta ondan hareket edilmesini savunmuşlardır. Modern bir dünyanın getirdiği ve çözümsüz kaldığı bazı sorunlar ve başlıca savaş olarak sanat geleneksel olan sanattan aristokrat sanatta ve düzenli sanata tepkili idiler. Modern dünyaya karşı olana öfkelerinin aynı zamanda psikoloji, kuantum fiziği, doğu felsefesi gibi rölativist bazı unsurlardan beslendikleri söylenebilir.

Tristan Tzara, gazetelerden kestikleri harflerle yeniden oluşturulmuş dada şiiri önermiştir. Bu şiirleri bir torbadan çekilen kelimelerle rastlantısal biçimde oluştururlar ve belirli bir düzene karşı çıkarak rastlantı ile şiir yazılabileceğini iddia etmişlerdir. ““mırıltı” koleksiyonunu üreten sanatçı, sözcüklerin beklenmeyen kombinasyonu için yeni anlamlar doğmasını sağlamıştır (www. arthistoryunstuffed. com).

En temelde Dadaizm’in savunduğu felsefi bir yaklaşım olarak da, İzleyici, dinleyici ya da okuyucu şu anda manayı anlamsızlaştırmakla yükümlüdür. Dadaist Tristan Tzara’nın şiirlerdeki rastlantıyı önemsemesi önemlidir. Dadaizmden etkilenen birçok sonraki akımda rastlantı ile geleneksel sanattaki rastlantı yönlerini farklı estetik etkilere çevirmiş gözükmektedir. "Tristan Tzara'nın 'kupür Şiir’lerinden en modern happening'lere kadar, malzemeye boyun eğme yönündeki kararlılık, belli bir toplum durumunun nedeni değil, sonucudur... " (Bürger, 2004: 128).

Antiestetik, anarşist ve nihilist bir sanat anlayışla ortaya çıkan Dadacılığın kullandığı rastlantıya dayanan teknikler daha sonra Gerçeküstücüler ve Soyut Dışavurumcular tarafından kullanılmış; Kavramsal Sanat da köklerini Dadacılık'ta bulmuştur. 20. yy'ın ilk yarısının hiç kuşkusuz en zeki ve çoğu insan için de en sıkıcı kişisi olan Duchamp tutumu ve sanat karşıtı davranışlarıyla önemli bir etkilemede bulunmuş; ve bu etkileme gerçekten de Dadacılık ve Gerçeküstücülüğün ötesinde, çağdaş yenilikçi sanat hareketinin önemli akımlarına, Happennig, Pop Art, Op Art, Minimal Sanat ve "Anti-form” ile Kavramsal Sanat'a değin uzanmıştır. Onu Postmodernizm’in öncülerinden biri olarak rahatlıkla anabiliriz (Bozkurt, 2000: 58).

Dadaizmin diğer sanatçılarından Duchamp, rastlantıyı birçok yapıtında temel bileşen ve kurgulamacılarından birisi olarak tercih etmiştir. Şans- Rastlantıya çok fazla anlam yükleyen sanatçı Bogle (1981)‘e göre, birazda alaycı bir şekilde geleneksel sanata alaycı bakarak, bir metrelik yükseklikten bir metre uzunluğunda

iplikleri havaya atarak onlar düştükten sonra vernikle sabitleyerek ahşap şablonlar ile şansa dayalı ölçüm birimleri gerçekleştirmiştir (Tablo: 1).

Jeanne (2017)'e göre, Duchamp, Arp'den daha fazla sanatçının iş üretme sürecinde eli sürecin dışına iterek rastlantının ve tesadüfün işi biçimlendiren yönüne teslim olmaktadır. Hazır nesnelerle çalışmasına "hazırlıklar" dediği bir süreci belirtiyor... Uygulama olarak rastgele üretilen nesnelerle karşılaşan Duchamp bazen onları rastgele bir araya getirip yeni biçimler oluşturmuştur. Kullanım imkanları dışına çıkmaktadır ve sanatçının kontrollü karar verme ile eylem arasındaki bağlantıyı koparmak istemiştir. Sonuçlar beklenmedik ve dönüşen yapılardan oluşmuştur. Yapıtların kaza ile oluşmasına izin vermiştir (www.arthistoryunstuffed.com).

Bunun yanında birbirinden ilgisiz birçok farklı görüntüyü de kolaj yapmaktan çekinmeyen Dadaistler rastlantısallığı işlerine tümüyle dahil ederek öngörülemeyen ilişkileri izleyiciye ve sanatçıda oluşturdular. Bilindiği gibi, Dadaistler içinde şans çok önemli bir felsefi yaklaşım ve tercihi gösterir. Üretimleri için temel hareket noktalarından birisidir. Arp, şans yasasını yasaların en üst ve en derinleri olarak saymıştır. Jean Arp rasgele şekiller ile rastlantısal olarak kolajlar oluşturmuştur. "Arp "biyomorfik" yapıtlar (Hanok'un Gözyaşları, Kuşlarla Kelebeklerin Mezara Koyulması ya da Tristan Tzara'nın Portresi), kâğıttan sıkı kolajlar ya da "rastlantının yasalarına göre" düzenlenmiş, yırtık kâğıtlardan yapıtlar üretir " (Dachy, 2014: 30). Artık sanatçının bilinçli ve planlı tutumu yerine, rastlantı yapıtlara biçim ve içerik olarak müdahale eden bir kaynak oluşturmuştur.

Rastlantı ve bilinçsiz biçimlendirme kurgu sürrealistler için bilinçdışı kavramı için uygun bir zeminde otomatist çalışmalarla şekillenirken soyut ekspresyonistlerde rastlantı kavramı en önemli yaratım sahalarından birisidir. Sürrealistler kuram içinde görülen sanatçı Magritte eserlerinde psikanalize ait görüntüler sunduğu gibi rastlantıyla birçok fikri de sorunsallaştırmıştır. "Magritte'te apaçık bir biçimde görülen yazı ile plastiğin dıştalığı, tablo ile adı arasındaki bağıntısızlıkla ya da çok karmaşık ve rastlantılı bir bağıntıyla simgelenmiştir (Foucault, 2008: 36).

Rastlantı, şans sanat yapıtlarını üretmede bir yöntemsel strateji olarak benimsenerek otomatizm, kolaj, hazırlık, kavramsal fotoğrafçılık ve Fluxus'un merkezine oturmuştur. Fluxus sanat rastlantıya çok önem vererek, özellikle de John Cage'nin düşüncelerinden çok etkilenmişlerdir.

Sonuçta amaçlanan hedefe gerek duymadan bir sanatsal aktiviteye başlamak, Fluxus için amaçlanan 'durumdur'. Gündelik cisimleri pratiğe dönüştürerek sanattaki

rastlantı faktörüne önemli bir gönderme yapmışlardır. “Fluxus sanatçıları, tesadüf ve doğaçlama gibi Dadaist stratejileri benimserler ” (Farthing, 2012: 513).

Bu işler deneyimler olarak kalsa da daha tutarlı yapılar Ellsworth Kelly, Francois Morellet ve John Cage tarafından 1950’lerde uygulanmağa başlanmıştır. “Rastlantı yabancılaştırıcı koşullandırmalardan kurtaran yaratıcı bir yöntem olarak ileri sürülür. Danslar, maskeler, kostümler, happenings, manifestolar, konuşmalar: Sanat özgürdür ve bunu “kanıtlayacaktır ” (Dachy, 2014: 15).

Bogle (1981)’e göre, besteci, yazar, müzikolog, filozof Cage, yaşayana kadar bir şey hayal etmem demiştir. Bilindiği gibi en iyi bestecilerden birisi olarak bilinmektedir. Sanat ile yaşam arasındaki sınırları ortadan kaldırmayı amaçladığı birçok farklı ve ilk olma özelliği taşıyan işi vardır.

20. Yüzyıl ortasındaki müziği alışılmışın dışında etkileyen sanatçı, Zen Budizm ve doğu felsefesine yönelerek müziği oluşturan ögelerle ilgili çalışmalar yapmıştır. Her türden sesin müzik olabileceğini düşünerek Rastgeleliği sağlayabilmek için özel bir takım araçlar kullanarak sanatçının müzik üzerindeki denetimi kaldırmaya ve azalmaya çalıştı. “Cage, müzikal düzensizliğin peygamberidir, rastlantı tarikatının lideridir” (Eco, 2001: 169).

Cage müziğe getirdiği farklı yaklaşımları veren, yer alan her sesin müzik olduğunu iddia etmiştir. “Black Mountain College’de düzenlediği “4 ’33” başlıklı performansı ise sanat ile hayatın tümüyle rastlantı üzerine kurulduğu bir zeminde gerçekleşmiştir ” (Antmen, 2013: 223).

Ellsworth Kelly gibi bir sanatçı işlerinde renk (zar atarak) seçimlerinde çeşitli rastlantı faktörlerine dokunması önemlidir. Ellsworth Kelly Yapay rastgele araçları yapay rastgele araçları kullanarak ayrılmış bir parçası olarak kullanan diğer sanatçılar arasında 1951 Chance II tarafından düzenlenen Spektrum Renklerinde Ellsworth Kelly vardır. (tablo: 2).

Kenneth Martin numaralandırma yaparak bunları rasgele biçimler oluşturmak için kullanmıştır. Bu rastlantı ile çeşitli ızgaralar ve çizimler oluşturmuştur. Rastgelelik ve kesin kuralların birleşimi olarak oluşturduğu resimlerle şansı biçimlendirici temel araç olarak tercih etmiştir. Kenneth Martin'in Şans ve Sipariş resimleri şu şekilde oluşturulmuştur: "kesişme noktaları, geçiş noktaları ve konumları numaralandırılmış ve numaralar küçük kartlara yazılmış ve rasgele seçilmiş ve seçilen sayıların oluşturduğu çizgiler ile kompozisyonlar oluşturmuştur ” (https://plus. maths. org/content/teacher-package-maths-and-art). (tablo: 3).

Sol Le Witt'in çalışmalarında büyük oranda belirsizlik rol oynar. Sanat yapıtı üretmek için çalıştığı malzemelerle kendi isteğinin dışında müdahale edilmesini tercih etmiştir. bu nedenle yardımcılarına talimatlar dahi vermemiş ve kendisi düzenlemeden çekilmiş, otorite olmaktan vazgeçmiştir. yardımcılarının tercihlerini sanat eserine dahil olmasını istemiş ve sanatçının kurguda tek söz söyleyen olmasına, sanatla ilgili geleneksel kurgulama yöntemine karşı çıkmıştır. Bu nedenle anlam onun eserlerinde belirsizdir. Doğal anlatım yâda belirli imgeleri tasvip etmemektedir. (tablo: 5).

Rastgelelik tablosunda, Hayali Manzara gibi bir parça şöyle görünebilir: Bazı görsel sanatlar rastgelelik (örneğin Sol LeWitt'in duvar çizimlerinden çoğunun) kullanmasına rağmen programlı resimler ilginç bir yol sağlayabilir. Sadece kolay kompozisyonda herhangi bir noktada rastlantısallığını tanıtmaktır, ancak rastgeleliğin kendisi birçok şekilde kontrol edilebilir. Ayrıca, rasgele deneyler hızlı bir şekilde tekrarlanabilir. Bu, sanatçının sonucunu gözlemlemesine ve tekrarlayıcı bir yaklaşım izlemesine olanak tanır. Bazı açılardan, sanatçı sadece büyük şans eserlerini keşfetmek için mükemmel bir ortam oluşturuyor.

Rastlantının bir kurgu tekniği ile resimde kullanılması Amerika'da 50'li ve 60'lı yıllarda gelişen soyut dışavurumculuk akımında Pollock resimleri üzerinden okumalar yapılmıştır. Örneğin J. Pollock resimlerinde boya damlatmalarında alanı tamamıyla belirlemez. Ortaya çıkan görüntüler büyük oranda resimsel rastlantıdan yaralanır. Bu nedenle Pollock bir özet sayılabilir. Rasgelelik ve eylem büyük bir Kanvas üzerinde kimi ritüel hareketler bir şaman gibi dans eden ressam bir çok rastlantıyı kompozisyonunda birleştirmeyi başarmıştır.

1.5.Resim Sanatında Rastlantıya Estetik Yaklaşım

Sanat eserlerinde düzeni savunan estetikçilere göre, evrenin yansıması olarak güzelin aktarılması olan sanattaki güzelin yorumlanması mümkün görünmektedir. Bu nedenle Kagan, (1993: 90)'e göre, "Estetik değer" düzen ile düzensizliğin rastlantı ile kurallığının birleşiminden oluşmaktadır. Bağımsız- Kalıcı güzellik dendiğinde "mekanik, soğuk, sıkıcı, insanla ve doğayla değil, makineyle ilgili bir şey canlanır " (Kagan, 1993: 90). Bu estetik değere dayalı açıklama belirli oranda rastlantısal durumun da gerekliliğine işaret eden düzensizliği karşıtlığı düzenlikle birlikte estetik varlık içinde harmanlamaya önem veren genel estetik bir varsayımdır. Doğadaki güzeli dahi düşündüğümüzde bizim doğadan seçtiğimiz aslında tümüyle rastlantısal olarak oluşmuş bazı görüntüleri estetik olarak gördüğümüz bir gerçektir. "Doğal güzellik, yapay bir oluşumdan çok doğadaki düzenliliğin bir sonucu olarak ortaya çıkan uyumlu bir düzendir (Townsend, 2002: 28). O halde sanattaki güzeli bulmak için düzenlilik önemlidir. Bu yaklaşıma göre, gereklidir. Düzenliliğin olmadığı bir

yapı için bu teori uygulanamaz. "Estetik kararlar belirli düzensizlikler içinde bir plan oluştururlar. Bu iki bileşene baktığımızda zorunluluğun ve sanatsal rastlantının belirli planda belirli dengelere sahip olduğunu söyleyebiliriz " (Bogle, 1981).

Kagan' a göre, estetiğin bizde uyandırdığı iç izlenim ile matematiğin bizde uyandırdığı iç izlenimin çeşitli şekillerde bir iletişimi vardır. Bu nedenle Pythagoras estetiğinden matematik ile estetik güzel arasında belirli ilişkiler vardır (Kagan, 1993: 90).

Günümüzde de Matematiksel işleyişe bağlı estetik yorumlamaların da haklı bir değeri olmasının yanında estetik de yeni bazı bileşenlerin incelebilmesi için bu bağın matematiksel ilişkiler dışında da gözlenebilmesi önem kazanmıştır.

Sanat ve doğa arasında bir ilişki olduğu bilinmektedir. İnsan da doğanın bir parçası olarak doğa ve onun "unsurları" ile "rastlantısallık ile bağlantılıdır... Hegel'in söyleşiyle, " bilimsel kesinlik gevşetilir; çünkü sanatın içeriğinin iç ilerlemesi/seyri ve anlatım araçları, gerekirliğin biçimlendirilmesini anımsatır " (Kula, 2011: 9).

Sanatı doğadan hareketle anlamaya karşı çıkan Lenoir (2005)'e göre, "İdea'ların derinlemesine izlenmesi, bize bunların olaylar içindeki varlıklarının ortaya çıkarılma olanağını sağlar" Doğanın rastlantı ile ortaya çıkardığı "yapıtlar" mücadeleyle birbirinden kaybettirmeye dayanan" kuvvetlerin" mevcudiyeti ve ilişkileri ile meydana gelir.

Resim sanatının estetiğinin anlaşılmasında rastlantı - şans çoğu sanatçının üzerinde düşündüğü ve deneyimlediği bir konu olmuştur. Destekleyici düşünce yaklaşımıyla Leonardo sanat yapıtları üzerinden çözümleme yaparak, Powell, (2017)'şu ifadeyi kullanmıştı; "Şekilsiz" biçimlerin vb. bakan sanatçı ve yaratıcı gözler için "buluş" yapmanın herhangi bir sınırı olmadığı söyleyerek, doğada yer alan canlı ve cansız birçok farklı madde ve biçimin "birkaç peyzaja benzerlikler görebilirsiniz" demiştir.

Belirli bir nedeni amacı olunmadan yüzey üzerine belirli bir düzen ve amaç olmadan resimler, çizimler, gölgelerdeki rastlantısal buluşlar ve çok daha fazla rastlantısal durum resim sanatında belirli bir fikri belirli ifade araçları ile aktarma ve sanatçının betimlemesinin amacına en uygun olanla seçilmesi önemlidir. Sanatın düzensizlikle ve düzenle bir arda hangi dengelerle gezindiği önemlidir. "Bu bakımdan, «güzelliğin yasalarına göre» bir yaratım, sanatın kurallarını burada saymazsak, isteyerek, öngörerek yapılmış, bir şey olmayıp, çoğu zaman salt rastlantısaldır" (Kagan, 1993: 142).

Gombrich, (1992: 343) sanatta rastlantıdan ne zaman söz edilebilir? Sorusunu sorarak , "Sırf sanatçının görünüşte belli bir yöneliminin olmaması nedeniyle, rastlantısal devinimlerden ve rastlantısal değişikliklerden söz açabilir miyiz? (diyerek algılan reel dünya ve bunun dışında var olan bilinçaltı faktörleri değerlendirildiğinde bilinçli seçimlerin değerini önemsemeyen ve psikanalizin bu görüşlerle çatıştığını iddia etmektedir. Hegel'e göre, Sanatta geçerli olan rastlantısal ve keyfi olan imgelem gücüdür. İmgelem gücünün " rastlantısallığı ve keyfiliği nedeniyle, bilim, sanat etkinliğini ve sanat hazzını kavramlaştıramaz, kurallara bağlayamaz. " (Kula, 2011: 5).

Gombrich'e göre, bizim rastlantısal oluşmuş görüntülere anlam yüklememiz ilgili geçmiş yaşantılarla "belirlenmektedir" (Gombrich, 1992: 343) ancak toptancı söylemlere dayanan sanatçı tepkileri tercihlerinin psikanalitik genellemesine karşı çıkarak "Ruhbilimin savı yalnızca bilincimizin ve bilinç eşiğimizin rastlantısal olaylar karşısındaki tepkilerimizi sürekli yönlendirip etkilediğidir " (Gombrich E. H. , 1992: 343).

Rastlantının Resim sanatında üretimiyle ilgili ve neyin rastlantı olduğuna dair tartışmalar bulunmaktadır. Bürger (2004: 133)' e göre, rastlantı üretme birçok farklı şekilde yapılabilir. Sanat objesi üretiminde araçsız rastlantısal üretimler olduğu gibi araç girerek, yeni bağların kurulduğu rastlantısal durumlar da vardır. "ilki, resim sanatında, 1950'li yıllarda Tachisme (lekecilik), action painting (hareket resmi)" vb. Kuramlarca ifade bulmuştur. Artık gerçeğin yansıtılması yerine direkt olarak tablo içinde yeni bir estetik durum için boya dökülebilir. Eylem davranışla bir aktarım yapılabilir. Belirli bir formun düzenli anlatımından "vazgeçilir" sanat yapıtının oluşturma amacı rastlantı durumdan yararlanır bir şekle dönüşür. Bu nedenle sanat yapıtının üretim süreci özerk bir alan içinde özgün ve özgür olarak tanımlayabilir (Bürger, 2004: 133).

Destekleyen bir varsayım olarak, Gombrich'de elin becerisi üzerinden konuyu anlatır. Elin aktardığı ifadeyi yönlendiren nedenin geride var olan "duyarlı" ve ifade aracı ile hareket ettiren neden arasındaki "olağanüstü" etkileşimden kaynaklandığını söylemektedir. Bu nedenle herhangi fırça eyleminin tümüyle düzenlediği ve bütün aşamalarda planladığını büyük sanatçıların bile söyleyemeyeceğini dile getirmiştir (Gombrich, 1992: 343) .

Deluze'ye göre, Rastlantısal eylemin arka planda herhangi bir düşünsel yapısı olmaması ve ürettiği formların herhangi bir şeyi temsil etmemelerinden dolayı, temsilsiz olduğu söylenebilir. Bu ifadelerin tercihleri sanatçının "eliyle ilgilidir" Sanatçın eli burada yalnızca bir araçsallık taşır. Kendi kendisine bir şey ifade etmez.

Sanatçı bu görüntülerden İllüstrasyondan kurtulmak için faydalanacaktır... "Bir uçtan diğerine, ilinek, ikinci anlamıyla rastlantı, edim, seçim haline gelmiş olacaktır, belli bir tipteki bir edim ya da seçim olacaktır" (Deleuze, 2009: 88).

Tablo 1, Marcel Duchamp (1887-1968) Título: 3 stoppages étalon (3 zurcidos patrón) Técnica: Caja con piezas de madera. Edición de 8 réplicas. Medidas: 129,2 x 25 cm. . Año: 1913-1964 Video "Duchamp en Buenos Aires": http://www. youtube. com/duchampenbsas

Tablo 2 Ellsworth Kelly Spectrum Colors Arranged by Chance II, 1951 – Collage on paper

https://plus. maths. org/content/teacher-package-maths-and-art

Tablo: 3 Şans ve Sipariş Grubu VII, Çizim 6, Kenneth Martin, Kağıtta mum boya, grafit ve suluboya, 343 x 229 mm, Tate, http://www. tate. org. uk

Tablo: 5 Sol LeWitt, Wall Drawing #1081: Planes of Color. Kunstsammlungen, Chemnitz, Germany, March 2003. All images © Sol LeWitt. Unless otherwise noted, all photos courtesy of the artist.

Tablo: 5 Sol LeWitt, Wall Drawing #1081: Planes of Color. Kunstsammlungen, Chemnitz, Germany, March 2003. All images © Sol LeWitt. Unless otherwise noted, all photos courtesy of the artist.

1.6.Görsel Sanatlarda Rastlantı ve Düzenin etkileşimi

Rastlantıyı tümüyle açıklayamamak resim sanatı ile uğraşan sanatçıların sorunsallarından birisidir. Rastlantı, belirsizlik kavramları sanatçılar için yaratıcı bir süreçtir. "Evrende var olan her şey şans ve zorunluluktur" (Laxton, 2016: 416). Geneli yorumlayan bu söz üzerine denilebilir ki sanat evreni içinde düzen ile rastlantı arasında bir ilişkiler evreni bulunur. Ve estetik değeri belirleyen bir etkendir.

Ancak sanatçılar tümüyle yaratımın düzensizlik etkenine yapıtlarını terk etmek istememeklerdir. M. Duchamp'ın en rastlantısal işlerinde dahi sanat yapıtının üretim sürecinde seçimlerin ve çeşitli sanatçı tercihlerinden şekillendirmeye dolaylı olarak da olsa müdahale ettiğini söyleyebiliriz. Sanatçının rastlantı ile müdahale tercihleri arasında ne derecede bir sınırlama ve ayrımın olduğu tartışmalıdır. "Belirsizliğin ve rastlantının hakim olması bazı kaotik durumlara neden olarak bizim denetimimizden çıkıp öngörülenden daha farklı bir yola sapabilir. Hiçbir sanatın tam olarak objektif ve belirsiz olması mümkün değildi (Bogle A. , 1981) Dolayısıyla sanatçı rastlantısal durumların tamamıyla etkin olduğu bir durumda bile bir obje ya da düşünce ortaya çıkarabilmek için çabalar.

Boyaları dökmesi damlatması ve fırlatmasıyla bilinen soyut ekspresyonist J. Pollock, Bir radyo röportajında rastgelilik ile klasik düzen eksikliği arasında bir ayrım yapmıştır. Tecrübeler boyanın akışına yön verebildiğini söyleyen sanatçı şans faktörünü kullanmadığını belirtmiştir. Denebilir ki sanatçının da kendi ifadesine göre, kontrollü bir takım kurgular yapmaktadır. Şansa yer vermemektedir.

Farago ya göre, J. Pollock'un sanatının rastlantının bir sonucu olarak ortaya çıkmadığı, Sanatçının kendisinin de bunu kabul etmediğini, söyleyerek sanatçının sözlerine gönderme yapmıştır:

> "Tuvale dokunmadan önce boşlukta kendi etrafında fırıl fırıl dönülerek çizilen çizgi, hiçbir biçim ortaya çıkarmaz. Saf enerji akımı olan çizgi, hiçbir şeyi sınırlayamaz. Batı sanatındaki geleneksel karşıtlıklardan biri, Akademi'nin doğuşundan beri çizgiyi ve deseni ellerinde bulunduranları renkleri ve resmi ellerinde bulunduranların karşısına koyan karşıtlık böylece aşılmış oluyor" (Akt: Farago, 2006: 259).

Kula ya göre, Sanatın düzen ve rastlantı ilişkisinin "fantezinin vahşi sınırsızlığı/Bağsızlığı içerisinde rastgele dolaşamaz" diyerek, içerik, biçim ve estetik ilgilerin biçimleri "çeşitlilik" ve evren bakımından sınırlı tuttuğunu ve "tutamak noktalarını" belirttiğini söylemektedir (Kula, 2011: 13).

Modern sanatın doğmasından önce yaşayan ve estetik felsefi yaklaşımını açıklayan Hegel Sanattaki rastlantı Faktörünü özgür imgeleme atfederek rastlantının özgür imgelemde etkisinin önemine ve değerini önemli bulmakta bunu sanatçı özgürlüğü için bunu bir gereklilik olarak görmüştür. "Rastgele Süreçlerin Sanatı Oluşturan gücü geçtiğimiz yüzyılda birçok olgunun rastlantı ve belirsizliğin altını çizdiği fikrini daha iyi takdir etmiştir (Hughes, 1991). Sanatçının düşünsel ilgilerinin ruhsal yönü sanatsal biçimlendirme eylemi için bu noktada sanatçı eylemine sınır koyarak rastlantısal özgür imgelem durumuna biçimsel belirli sınırlar koyarak onu sağaltır. Saflaştırır. "İçerik için geçerli olan, bir başka anlatımla, içeriğin sanata sınır koyması, biçim için de geçerlidir; bir başka anlatımla, "biçimler de salt rastlantısal" değildir (Kula, 2011: 13). Fakat bu durumda belirli bir problem durumu ortaya çıkar ki, Özgür imgeleme sahip rastlantısal sanatçı tini denebilir ki günümüz sanatı ve modern sonrası sanatta rastlantı sorunsalı içeriklerin biçimleri yorumlamasında bize olanak sağlamamaktadır.

> "Kant'ın sanat felsefesinde kuramsal olarak belirginleştirdiği bir ilke, Hegel estetiğinde de yer alır. Buna göre, " belli bir içerik, kendisine uygun olan biçimi de belirler. " ... içerik belirleyen, biçim belirlenendir. Konuya böyle bakınca, insan, " sanat yapıtlarının ve biçimlerin yığını içerisinde düşünsel bakımdan yönelimini belirleme yeterliliğine sahiptir. " (Kula, 2011: 13).

Kant da özgürlüğe sanatçı dehası için bir zorunlu gereklilik olarak tanımlamış ve özgürlüğün bir oyuna dönüşmesi Kant tarafından belirsizliklere neden olabileceği ve kuralların olmasının önemini vurgulamıştır.

> "Demek ki, orijinallik, sapmalar içinde yolunu kaybedebilir. Bu bakımdan, orijinalliğin aşırı biçimde öne çıkarılarak, güzel sanatın bütün kural zorlamalarından arınmış 'salt oyun' olarak görülmesi, Kant'ın onayladığı bir tutum değildir. Çünkü sanat, rastlantının bir ürünü değildir; zihnin niyetli bir inşa'sıdır ve onda 'eser düşüncesi' amaç olarak mevcut olmak durumundadır. Amacın gerçekleştirilmesi ise, her zaman kuralları gerektirir (Altuğ, 2007: 197).

Marksist sanat felsefesi de Hegel'in tanımlamasına belli ölçüde katılmaktadır. "Sanat yapıtı için sanatçının gelişigüzel rastlantıları sıralaması yeterli değildir. Sanatçının bu rastlantılara verdiği düzen, belli karakter ve belli durumlardan gelişen iç-tutarlılık ve mantık, bütün bunlar bir yapıtın tüm sanatsal yapısında dile gelir. " (Tunalı, 2003;Tunalı, 1996: 80).

Townsend, (2002: 28) göre, resim sanatında düzenli ilişkiler sanatın dayanağıdır. Renklerin uyumundan, uyumsuzluğundan, düzenli ilişkilerden ve birlikten üretilir.

Sanat yapıtının rastlantısal durumu Marksist sanat felsefesine göre, Hayal gücünün sanatçı tarafından belirli düzenlerle somutlaştırılması ve ayıklanmasını önerir. Bu önermede sanat yapıtının oluşması için bir gerekliliktir. Resim sanatı da sanat yaklaşımına benzer bir varsayımla şekillenir. Marksist sanat felsefesi için de, "anlaşıldığı gibi, sanat yapıtı bir düzendir, doğrudan gerçekliğin kopyası olan olayların değil de, hayal gücünün gerçeklikten devşirdiği elemanları işlemesi, onlara yeni bir biçim vermesiyle karakteristik bir içerik niteliği verdiği bir düzendir" (Tunalı, 2003: 161-162).

Filozoflara ve sanatçılara göre, Tümüyle rastlantı ile oluşturulan biçimlerin hepsinin sanat olduğu iddia etmek sanat eserlerini yorumlamamızda bizi tutarsızlaştırabilir. Öyle ki her türlü kurallardan sıyrılmış, tamamıyla rastlantı ile oluşturan sanat yapıtları keyfiyet taşımakta ve sanat yapıtı olan ile olmayan arasında bizi belirsiz bir konumda bırakmaktadır. Jimenez(2008: 295)'e göre, Karmaşık keyfi, rastgele biçimlerin yan yana konduğu malzeme ve biçimler tutarsız bir durumdadır. "resim, müzik ya da yazın" alanlarında oluşturulan bu çalışmalar sanat yapıtı olamamaktadır.

Sanat yapıtlarında rastlantısal duruma sanatçıların içerik ve biçim yönünde müdahalesi vardır. Ve bu belirli bir mantık içerir. Bu sanatçıdan sanatçıya farklılık gösterir. Ve tümüyle kişisel tercihler belirleyici olmaktadır. "Sanat yapıtı"

alışılageldiği üzere, işleyişlerinde minimum bir mantık ve yöntemlerinde kesinlik taşıyan bir nesneyi, bir eylemi, bir hareketi belirtir (Jimenez, 2008: 295). Sanat yapıtı bir estetik bir kurgu elemanı veya yukarıda söylenen etkilerde dahil olarak rastlantı kavramı harekete geçirildiğinde bile tümüyle rastlantı ile oluştuğunu söylemek mümkün görünmemektedir. Bu nedenle bir sanat yapıtının tümüyle rastlantı faktörüne dayandırmak belki de imkansızdır. Ayrıca estetik değerin oluşturulmasında Sanatçıların seçimleri sanat yapıtlarının üretimde çok önemlidir. Ayrıca rastlantı faktöründe sanatçıların uzmanlaşması ve rastlantı faktörlerini yönetebilecek kadar uzmanlaşması önemlidir. Rastlantı ile yaratılan işler . Koehler & Mishra (2002)'e göre, her zaman estetik açıdan hoş sanatlara yol açmaz. Boya sıçratan her sanatçı, Pollock gibi başyapıtları yaratamaz. Schwitters'tan sonra gelen montaj sanatçılarının rasgele üslubunu taklit etmeye çalıştıkları, ancak dengeli ve estetik tasarımlarını hiç yakalamadıkları söylenmektedir... Sanat yapıtları Rastlantı olarak değil, sanatçının iradeli ve sistemli çabası sonucunda ortaya çıkmıştır (Şişman, 2011; Lhote, 2000).

Rastlantısallık yeterli değildir. Belki de eğitilmiş göz - muhtemelen Schwitter'lar ve Pollock'un taklitçiden daha fazla olduğu rasgele tasarımlar arasından seçebilecek bir göz - ihtiyaç duyulmaktadır... " Sanatçı hiçbir şey yaratmıyor ... O, yalnızca tarihin sağladığı şeyleri kullanır, manipüle eder, yerinden oynatır, yeniden formüle eder ve yeniden konumlandırır " (Koehler & Mishra, 2002) "action-painting'de, damlatmaktan ya da dökmekten tuvali yere, döşeme üstüne sermeye kadar yaygın resim yapma eylemine ters düşen ne varsa, hepsi yaratma sürecinin bilinçli uğrak noktaları olarak karşımıza çıkar (Ergüven, 2007: 231).

Francis Bacon için gerçek resim, gizemli ve sürekli şansla mücadele etmekti. Bundan dolayı sanatçıların tesadüfen buldukları estetik bir takım değerle büyük sanatçılar tarafında her zaman bir saflaştırmaya uğrarlar. Ayrıca "her zaman bu belirsizlik belli öngörülen sınırlar içinde uygulanmalıdır. Hiçbir sanat tamamen objektif ya da belirsiz olamaz - bir sanatçının malzemesi seçimi, eserin ölçeği ve süresi, seçilen değişkenlerin türü - bunlar öznel ve dolayısıyla estetik kararlar eğilimindedir " (Bogle, 1981). Sanatçıların rastlantıyı ancak yönlendirme davranışlarıyla belirli bir noktaya taşımaları mümkündür. Yoksa bu sanat biçimlerindeki tesadüf etkileri bakımında da her iş kendisi içinde değerlendirmelidir. Örneğin Duchamp'ın rastlantıyı çalışmalarında kullanması ile Bacon gibi bir ressamın kullanması arasında büyük farklılıklar bulunmaktadır. Örneğin, Deleuze'ye göre, Bacon "manipüle" edilmiş bir rastlantıyı savunmaktadır (Deleuze, 2009: 83). Sanattaki rastlantı kavramı, Eco tarafından başka bir değerlendirme ile fotoğraf sanatlarında seçimin önemine benzer. Rastlantı elemanlarını bir "iletişim forumunun" Bileşenleri olarak tariflenmektedir. Bu iletişim forumunu tercihleri üzerinde sanatçı tercihi veya gösterimini "öneri" olarak kabul edip diğer rastlantısal faktörlerden onu

ayırmaktadır. Bu ayrım ile bir "sanat yapıtı" ortaya çıkaran sanatçı izleyiciye sunduğu form vb. gibi etkilerle diğer unsurları "saf dışı" etmektedir. *"Ressam en rastlantısal yaratımında bile, işaretlerini neredeyse rastlantısal olarak tuvaline aktardığında bile, bunu yapmaktadır"* (Eco, 2001: 131).

Büyük sanat eserleri için uygun zemin ancak sanatçının büyük ilgi ve deneyimlerini bir sonucu olarak ortaya çıkar. Bunun yanında birçok sanatçı rastlantıyı eserlerin yapım sürecinde yok farz edemez. "Şans iyidir. "Pasteur" ün dediği gibi şans veya rastlantı, kafası bundan faydalanmaya hazırlıklı kimse için ancak önemli olabilir " (Yıldırım, 2010: 75).

2.Yöntem

Bu çalışmada Nitel Araştırma yöntemi kullanılmıştır. "Nitel araştırmada temel veri toplama yöntemleri görüşme, gözlem ve doküman analizi olmakla birlikte bu yöntemlerin farklı biçimlerde kullanılması sonucu ortaya çeşitlilik ve zenginlik gösteren çok sayıda alternatif veri toplama stratejisi çıkmaktadır. " (Şimşek & Yıldırım, 2005: 8).

Gerekli Literatür Araştırması yapıldıktan sonra, Deney kısmında rastlantıyla biçimlendirilen Kahve lekeleri, boya damlatmaları ve rastlantısal biçimler, rastgele bir takım çizgiler, çizimler, mürekkep dökerek oluşturulan rastlantısal renksiz lekeler vardır. Rastgele süreçle üretilen bu çalışmaların sayısı 40'dır. Fotoğrafları çekilip çoğaltılarak katılımcılara renksiz olarak teslim edilmiştir. Deney sırasında katılımcıların bir yüzey üzerinde çalışma süresi bir dk. ile sınırlandırılmıştır. Katılımcılar çini mürekkebi ve aynı boyda ve tipte fırça verilerek Sözsüz müzik eşliğinde çalışmalar yaptırılmıştır. Çalışmaların sonunda video kaydı da yapılarak gözlemlere ilaveten katılıcılarla görüşme yöntemi kullanılmıştır. Katılımcılara ürettikleri her işle ilgili bir anahtar kelime atamaları ve bunu resmin üst tarafına yazmaları istenilmiştir. Çalışmanın temel teması olan rastlantı ile oluşan kâğıt işlere rastgele süreçlerin sanatsal amaçlar için yenilikçi bir şekilde nasıl kullanıldığını görmek amaçlardan diğeridir. Temanın yaratıcı pratik yanı üretme süreçleri ve literatürle birleştirilerek çalışmanın bilimsel yönlerine odaklanılmıştır.

3.Bulgular

Araştırmanın deneysel kısmında katılımcılar gözlemlenerek bulgular ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bulgulardan ilki katılımcılar tanımsız ve belirsiz rastlantısal lekelere yaklaşımında cesaretlerin daha çok olduğu, çizim çalışmaları içinde daha sert çizimli olanları değiştirmek yerine o biçimlerin etrafında ya da içinde hareket ettikleri görülmüştür. Katılımcılar ilk çalışmalarında süre bitiminde çalışmaları

tamamlayamadığı daha sonraki çalışmalarında süreye yakın zamanda çalışmaları bitirdikleri söylenebilir.

İkinci bulgu Katılımcılar ilk çalışmalarda oldukça tedirgin ve kararsız oldukları genellikle bir temsil yapmak istedikleri gözlenmiştir.

Üçüncü bulgu olarak katılımcılar ilk on çalışmadan sonra çalışma özgürlüklerini artırmışlar, bunun yanında mürekkep ve su kullanımları da artmıştır.

Dördüncü bulgu olarak katılımcılar 20-30. Çalışmadan sonra genellikle daha önceki çalışmalarında çok fazla benzemeyen daha hareketli biçimleri betimlemeye çalıştıkları gözlenmiştir.

Anahtar kelime seçimlerinde ise rastlantı ile yarattıkları çevreden temsilleri adlandırmakta önceki dil kullanımlarına benzeyen biçimde kullanırken, temsil olmayan resimlerinde biçimlerin kendilerinde uyandırdığı içsel duruma uygun kelimeler seçtiklerini yazıp söylemişlerdir.

SONUÇ

Sanatçılar rastlantısallığı sanatsal amaçlarla sürekli gözden geçirmeli ve eserlerinde araştırma süreçlerinde dahil etmelidirler. Sanatçılar rastlantı eseri ortaya çıkan şeyleri istemli ya da istemsiz olarak takdir ederler. Şans süreçlerinin ortaya konması farklı sanatsal yaklaşımlar içinde farklı çözümler içerecektir. Rastlantı ile üretilen sanat eserlerinde uzun süreli çalışmalar ustalığı arttırarak rastlantının sanatçı açısından yaralı yanlarına odaklanabilmesini sağlamaktadır. Bu ise rastlantı ile oluşturulan işlerin Kant'çı tarafında Geştalt yapıları açısından analitik bir açıklamayı gerekir. Rastlantı makinalar sayesinde bu kadar mükemmelleşen biçimlendirme kurgu araçlarının oluşturduğu bütün araçların monotonluğunu kurmanın yollarından birisidir. Rastlantı ile oluşturulan biçimler resim sanatında daha önce sahip olduğu deneyimlerin de bir birleşimdir seçilmesi, temizlenmesi, ya da varlığı sanatçının bu deneyimi ile gerçekleşir. Bunun yanında bilinçaltında da bu süreçlere dayandığını söylemek için birçok neden bulunmaktadır.

Mekanik aygıtlar teknolojinin kopyalamanın klonlamanın olduğu bir dönem için tekdüzeliği kırmanın da yollarından birisidir. Mükemmel bir matematiksel doğruluk simetri ve gerçeğin olduğu gibi yansıtılması sıkıcıdır. Belirsizlik rastlantıda hakim unsur olduğunda kontrollü olarak kullanılmalıdır. Rastlantısallığın Sınırsızlığı kaosu meydana getirir. Görsel tasarımların tamimiyle öznel yaratılamayacağı görüşüne göre, kontrol ve rastlantı arasında çok ince bir çizgi vardır. Bu tercihin niteliği ustalığı belirler.

Sanatçılar artık gelişen teknolojinin de yardımıyla mükemmelle yakın doğrular, düz çiğiler yatayına ve dikeyine istedikleri ölçüde kıvrımları iki boyutlu ve üç boyutlu bütün görünüşlere yansıtabilmektedir, bizleri şaşırtacak kadar mükemmelliğe detay sahip işler gün geçmiyor ki bizim karşımıza çıkmasın. Sanatçıların en başta kurguladıkları bir takım sorunlara veya felsefi yapılanmalara hizmet eden bu işlerle sanatçının insanın kurgulanması arasında çok kaotik olabilecek süreçlerde var. Mükemmel matematiksel doğru, simetri estetik olarak tekdüze ve sıkıcı olabilir. Yapıtlarda bu nedenle az yâda çok bazı düzensizliklere göz yumulabilir. Bu göz yumma yenilik, özgünlük, teklik ve sürprizler için bilerek yapılabilir. Estetik bir yapıtın içinde hem düzenlilik hem de rastlantısallık belirli yönde estetiği daha yüksek kılabilirse. Sanat eserlerinde beklenen sürpriz yaratma için rastlantı bir zorunluluk haline gelebilir. Tasarım ve sanat dünyası gelişen araçlar ve daha odak çalışmalar yanında uzun süreli bir sanat tarihselliğin bilgisini de üzerlerinde taşıyorlar. Ortaya çıkan işlerde ki insani, gevşek ve tartışmalı bazı öğelerin konması sanatçılar için de izleyici içinde yararlı olmaktadır. Rastlantın bir diğer faydası bu zorunlu süreçlere müdahale ederek, otamatlığı kırıp yapıtı insanileştirebilir. İzleyici için daha sıcak hale getirebilir. Rastgele unsurlar resimde yeni düşünme alanları oluşturarak bir estetik yaratabilir.

Günümüz dünyasının zorunluluk ve otomasyonu insanlar için soğuk ve itici gelebilmekte ve insanlar daha geleneksel ve otantik bir yaşam kültürüne geri denemek istemektedirler.

Artık sanatçılar mükemmel biçimler yerine rastlantıyla oluşturulmuş başarısız biçimlerine dahil ediyorlar. Rastlantı ile oluşturulmuş biçimler belirsiz kimliklere sahiptirler ve sistematik olanlara karşıdırlar. Rastlantı ile oluşan kimi görüntüler biçimler belirli hatalara da sahip olduğundan yeni yapılacak olan çalışmaları da desteklemektedir. Rastgele olan tarafsızdır. Sanatçıyı yeni ilişkiler için hazırlar. Rastgele olan biçimler sanatçı için belirsizdir ve onu etkileşmeğe zorlar. Sanatçıların rastlantıyı kullanması kendi yaratıcı ve sezgisel bir takım durumlarına da odaklanmasını ve çözümleyebilmesini sağlayabilir. Rastgelelilik görsel sanatlarda birçok faydalı şekilde tekrarlanabilir ve sanatçının sonucu gözlemeyerek analitik süreçlere eğilmesini sağlayabilir. Sanat yapıtlarında şans faktörünü de, incelemek işlerin sezgisel boyutlarını açığa çıkartarak keşfetme özgürlüğümüzü tetikleyebilir.

Rastlantısal eserler çok uzun süren ustalık ve araştırma süreçlerinden sonra sanatçı tarafından belirlenerek esere dahil edilebilir. Rastlantı hiç düşülemeyecek ilişkiler doğurabilir bu nedenle de bizim üzerimizde farklı ilişkiler dahil bir sanat yapıtı oluşmasına neden olabilir

Sanatta rastlantıya yön verebilmek öngörülemeyen efektler üretme gücüne güvenilmesi anlamına gelir. İki farklı ressamın aynı rastlantı araçlarının kullanmalarından bile benzerlik ortaya çıkartabilmek zordur. Sanatçılar için yönetilebilir bir rastlantı süreci yeni ögeleri sunmak için uygundur.

Deney sonuçlarına göre, öğrencilerin rastlantı biçimleri yaratıcı bir betimleme için imkân olarak kullandığı bunun yanında ilk çalışmalarında kaygılı oldukları gözlendiğinden bu türlü çalışmaların katılımcılar tarafından rastlantıyı sanat yapıtlarında en işlevsel olarak kullanmak bakımından çalışmaları da ayrıca önemli bir sonuçtur.

Bunun yanında temsile dair görüntülerle çalışan belirli zorlama biçimlerle çalışan katılımcıların çalışmalar etrafında büyük değişiklikler yapamadığı görülmesi nedeniyle öğrencilerin yaratıcı imgelem özgür olmaları gerektiği söylenebilir. Bilindiği gibi rastlantı bir çok farklı şekilde çalışmalara dahil edilmektedir. Özellikle sanat eğitimi veren kurumlarda görsel sanatlar çalışmalarında yaratıcı faaliyetler ve öğrencinin kendi duygusal durumu ile değerlendirme yapabileceği çalışmalar olabilir.

KAYNAKLAR

Altuğ, Taylan. Kant Estetiği. İstanbul: Payel Yayınları,2007.

Antmen, Ahu. 20. Yüzyıl Batı Sanat Akımları. İstanbul: 5. Baskı, Sel yayın, 2013.

Badiou, Alain. Başka bir Estetik. İstanbul: Metis, 2010.

Bogle, Andrew. Chance In Art The Indeterminacy Aesthetic. Chance in art: The indeterminacy aesthetic., (Cilt 22), 1981.

Bogle, Andrew. Chance in Art: The indeterminacy aesthetic (Cilt 21). New Zealand, 1981.

Bozkurt, Nejat. Sanat ve Estetik Kuramları. (N. Bozkurt, Çev.) İstanbul: Asa yayınları, 2000.

Bürger, Peter, Avangard kuramı. (Çev: Özbek, Erol) İletişim Yayınları, 2004.

Dachy, Marc. Dada Sanatın Başkaldırısı. İstanbul: YKY, 2014 .

Deleuze, Gilles. Francis Bacon: Duyumsamanın Mantığı. İstanbul: Norgunk Yay, 2009.

Eco, Umberto. Açık Yapıt. İstanbul: Can, 2001.

Edgü, Ferit. Resme Bakan Yazılar. (A. Artun, dü.) Ankara: Nev Galeri, 2004.

Edman, Irwın., Sanat ve insan: estetiğe giriş. (Çev: Oğuzkan, Turhan) İnkılâp ve Aka Kitabevleri, 1977.

Ergüven, Mehmet. Görmece (2. Basım). İstanbul: Metis, 2007.

Farago, France. Sanat. İstanbul: Doğu Batı, 2006.

Farthing, Stephen.. Sanatın Tüm Öyküsü. (Çev. Gizem Aldoğan, Firdevs Candil Çulcu. Doç. Dr. Mehmet Üstünipek). Çin: HayalPerest Yayınevi, 2012.

Foucault, Michel., & Hilav, Selahattin. Bu bir pipo değildir. İstanbul: Yapı Kredi, 1993.

Gombrich, E. H. Sanat ve yanılsama: Resim yoluyla betimlemenin psikolojisi. (Çev: Cemal, Ahmet) İstanbul: Remzi, 1992.

Gombrich, E. H., Sanatın öyküsü. (Çev: Erduran, Erol., & Erduran, Ömer). İstanbul: Remzi kitabevi, 2007.

Guillermet, Aline. 'Painting like nature': Chance and the Landscape in Gerhard Richter's Overpainted Photographs. Art History, 2016.

Hançerlioğlu, Orhan. Düşünce Tarihi, Remzi Kitabevi, 5. Baskı,(1. Baskı: 1963), İstanbul,. ISO 690, 1993.

Hegel, Wilhelm. Fiedrich. Estetik (Cilt 1). (Çev: Hünler, H. Altuğ,T.) İstanbul: Payel, 1994.

Jimenez, Marc. Estetik Nedir. İstanbul: Doruk Yayınları, 2008.

Jones, W. T. Klasik Düşünce, Batı Felsefesi Tarihi, (çev. H. Hünler), İstanbul: Paradigma Yay, 2006.

Kagan, M. S., Estetik ve Sanat Dersleri. (Çev:Çalışlar, Aziz). Ankara: İmge Kitabevi, 1993.

Kılınç, Levend. Görüntü Estetiği. İstanbul: YKY, 1994.

Koehler, Matthew. J., & Mishra, Punyashloke. Art from Randomness How Inverso Uses Chance to Create Haiku. (4. Interactive Multimedia Electronic Journal of Computer-Enhanced Learning, Produktör). 2002, http://www.imej.wfu.edu/articles/2002/1/03/index.asp.

Kula, O. B. Hegel Estetiği ve Edebiyat Kuramı-II. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları 328. , 2011.

Kuspit, Donald. B. Sanatın sonu. (Çev:Tezgiden, Yasemin). Ankara: Metis, 2006.

Lange, Friedrich. Albert. Materyalizmin Tarihi ve Günümüzdeki Anlamının Eleştirisi I,(çev: Ahmet Arslan). İstanbul: Sosyal Yayınları, 1998.

Robin Kelsey. Laxton, Susan. Photography and the Art of Chance, Robin Kelsey. The Belknap Press of Harvard University Press, Cambridge, MA and London,. 416 pages, with 57 black & white and 9 colour illustrations. Hardcover£ 24. 95, ISBN 978-0-674-74400-4. 2016.

Iversen, M. , Auster, P. , Baas, J. , Bataille, G. , Birnbaum, D. , Bishop, C. , . . . & Deleuze, G.. Chance. Whitechapel Art Gallery, 2010.

Lenoir, Beatrice., & Derman, Aykut. Sanat yapıtı. İstanbul: Yapı Kredi, 2003.

Lhote, Andre. Sanatta Değişmeyen Plastik Değerler. Ankara: İmge Yayınevi, 2000.

Markov, Viladimir. Modernizmin Serüveni. (E. Batur, Dü.). İstanbul: YKY.1999.

Moles, Abraham. Belirsizin bilimleri, (Çev:Bilgin, Nuri), İstanbul: YKY.ISO 690, 1993 .

Mengüşoğlu, Takiyettin. Felsefeye Giriş (11. Baskı b.). İstanbul: Remzi Kitabevi, 2008.

Nerdrum, Odd. Duygu ve Form. Mitos-İstanbul: Boyut Yayınları , 2010.

Powell, Amy Knight. Images (Not). Made By Chance. Art History, 40(2), 380-403, 2017.

Sözen, Metin., & Tanyeli, Uğur. Sanat Kavram Sözlüğü, Resim-Heykel-Mimarlık Geleneksel Türk Sanatları Uygulamalı Sanatlar ve Genel Sanat Kavramları (5 basım b.). İstanbul: Remzi Kitabevi, 1999.

Şimşek, Hasan, & Yıldırım, Ali. Nitel Araştırma Teknikleri (5. Baskı b.). Ankara: Seçkin, 2005.

Şişman, Ahmet. Sanat ve Sanat Kavramlarına Giriş. İstanbul: Literatür , 2011.

Townsend, Dabney. Estetiğe Giriş (Çev: Büyükdüvenci, Sabri) İstanbul: İmge Kitabevi, 2002.

Tunalı, İsmail. Estetik (4. Basım b.). İstanbul: Remzi Kitabevi, 1996.

Tunalı, İsmail. Marksist Estetik (3. Baskı b.). İstanbul: Kaynak Yayınları, 2003.

Yıldırım, Cemal.Bilim Felsefesi. İstanbul: Remzi Kitabevi, 2005.

İnternet Kaynakçası

www.cre8math.com/2016/01/10/envelopes-iii-art-and-randomness/ (4 Haziran 2017 Tarihinde internetten indirilmiştir).

www.tylerlhobbs.com/writings/randomness-in-composition (6 Haziran 2017 Tarihinde internetten indirilmiştir).

www.arthistoryunstuffed. com/dada-and-chance/Dr. Jeanne S. M. Willette and Art History (4 Haziran 2017 Tarihinde internetten indirilmiştir).

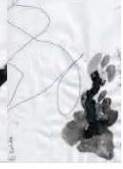
www.radicalart.info/AlgorithmicArt/chance/index. html (Institute of Artificial Art Amsterdam(12 Haziran 2017 Tarihinde internetten indirilmiştir).

www.art-newzealand.com/Issues21to30/chance. Html (14 Haziran 2017 Tarihinde internetten indirilmiştir).

www.britannica.com/biography/Alexander-Cozens Tablo: 1 (25 Haziran 2017 Tarihinde internetten indirilmiştir).

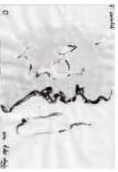
www.arthistoryunstuffed.com/dada-and-chance/Dr. Jeanne S. M. Willette and Art History.) (4 Haziran 2017 Tarihinde internetten indirilmiştir).

www.art-newzealand.com/Issues21to30/chance.htm. adresinden alındı (12 Haziran 2017 Tarihinde internetten indirilmiştir).

Resim: 1 Orijinal (esin kaynağı)	1. Katılımcı Kuş	2. Katılımcı Kuşların özgürlüğü-Kuş	3. Katılımcı Tamamlama çabası-Derman	**Resim: 2** Orijinal (esin kaynağı)	1. Katılımcı Bölge savaşı-Pençe	2. Katılımcı Uygun-Çözümlemek	3. Katılımcı Birleşme-Şekillerin birleşmesi
							
Resim: 3 Orijinal (esin kaynağı)	1. Katılımcı Çocukluk-Önemli olan his	2. Katılımcı Hapis-Çizgilerin hapsi	3. Katılımcı Kavuşmak-	**Resim: 4** Orijinal (esin kaynağı)	1. Katılımcı Dağınıklık-	2. Katılımcı Saçma	3. Katılımcı Güzelliğin canlı hali-Kuğu
							
Resim: 5 Orijinal (esin kaynağı)	1. Katılımcı Şişman-Şişman kadın	2. Katılımcı Resmin dengesi-Denge	3. Katılımcı Düşünmek-Düşüncenin karmaşası	**Resim: 6** Orijinal (esin kaynağı)	1. Katılımcı Saflığın huzuru-Hafiflik	2. Katılımcı Oklar-Ve yaylar	3. Katılımcı Kurtulmuş özgürlük-
							
Resim: 7 Orijinal (esin kaynağı)	1. Katılımcı Aklın çığlığı-Karanlık	2. Katılımcı İhlal-Sınırı geçmek	3. Katılımcı İnek-Süt bal yumurta	**Resim: 8** Orijinal (esin kaynağı)	1. Katılımcı Odak-Göz kaçırmak	2. Katılımcı Kuş-İnsanın nankörlüğü	3. Katılımcı Döngü-Resim yaşam anlarıdır
							

RESİMLER

Resim: 9	1. Katılımcı	2. Katılımcı	3. Katılımcı	**Resim: 10**	1. Katılımcı	2. Katılımcı	3. Katılımcı
Orijinal (esin kaynağı)	Saplantı-Çirkin bir yolculuk	Kıvrımlı saçlar-Uygunsuz	Resim düşünce ve uygulamadır- Bellek	Orijinal (esin kaynağı)	İnsan-Resim toplum içindir	Çığlık-Sıcak bir. . .	Bilge-Olmak ya da olmamak
							

Resim: 11	1. Katılımcı	2. Katılımcı	3. Katılımcı	**Resim: 12**	1. Katılımcı	2. Katılımcı	3. Katılımcı
Orijinal (esin kaynağı)	Ruh-Huzursuz zamanlar	Resim aydınlanmalı-Karanlık	Zerafet-Ona Kibar olmalıyım	Orijinal (esin kaynağı)	Algı-Dünyanın öbür ucu	Bağ- Resim etkileşimdir.	Fare-Düşsel kaybolmak
							

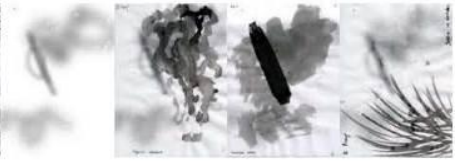
Resim: 13	1. Katılımcı	2. Katılımcı	3. Katılımcı	**Resim: 14**	1. Katılımcı	2. Katılımcı	3. Katılımcı
Orijinal (esin kaynağı)	Bağlılık-Hayat resimle iç içe	Mikroskop-Temel taşlar	Resimde duygu vardır-Böcek	Orijinal (esin kaynağı	Saçma-Hiçliğin ortasında	Üzüntü - zaman kaygısı	Doğa-Doğa sanata eşlik eder
							

Resim: 15	1. Katılımcı	2. Katılımcı	3. Katılımcı	**Resim: 16**	1. Katılımcı	2. Katılımcı	3. Katılımcı
Orijinal (esin kaynağı)	Dünya-Dünya resmi	Kurumuş-Her şey kafada	Karaciğer-Ölüme giden yol	Orijinal (esin kaynağı)	Sıkıntı-Gelecek kaygısı	Özgürlük-Havanın özgürlüğü	Birleşim Boyaların birleşmesi
							

Resim: 17	1. Katılımcı	2. Katılımcı	3. Katılımcı
Orijinal (esin kaynağı)	Elvada-Bir daha gelmemek	Uçan balonların yükselmesi -Balon	Aralıksız su-Patlama

Resim: 18	1. Katılımcı	2. Katılımcı	3. Katılımcı
Orijinal (esin kaynağı)	Figür-Figürün Hareketi	Ağıt-Kardeşime sesleniş	Rüzgar-Sessiz ve derinden

Resim: 19	1. Katılımcı	2. Katılımcı	3. Katılımcı
Orijinal (esin kaynağı)	Özgürlüğe giden yol	Yaprak-Yapraklar	Çark-Sistemli karar

Resim: 20	1. Katılımcı	2. Katılımcı	3. Katılımcı
Orijinal (esin kaynağı)	Nokta-Yeşeren umutlar	Galaksi-Baştan sona	Yansıma-Yansımaların bütünleşmesi

Resim: 21	1. Katılımcı	2. Katılımcı	3. Katılımcı
Orijinal (esin kaynağı)	Sofra - Kargalarla Beslenme	Sıçrama-Lekelerin sıçraması	Dağ- Karlı tepeler

Resim: 22	1. Katılımcı	2. Katılımcı	3. Katılımcı
Orijinal (esin kaynağı)	Denge-Uyumsuzların dengesi	Doğa-Doğal His	Dalgalanma-Dalgalanan M.

Resim: 23	1. Katılımcı	2. Katılımcı	3. Katılımcı
Orijinal (esin kaynağı)	Yağmur-Arındırmak	Yüksek-Yükselen yalnızlık	Gökyüzü-G. Bulutlar

Resim: 24	1. Katılımcı	2. Katılımcı	3. Katılımcı
Orijinal (esin kaynağı)	Baykuşlar-Vuruşlar	Bağlantı-Yaşamın Hayallerle Bağlantısı	Titreşim-Huzursuz

